Onderzoek naar leerlingstromen in het vso

Samenwerkingsverband VO 3006

Eerste meting

Britt Visser
Rita Kennis

Nijmegen, juli 2025

KBA Nijmegen

Projectnummer: K2024.088

© 2024 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van KBA Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1 Inleiding 1
1.1 Onderzoeksvragen 1
1.2 Onderzoeksaanpak 2
1.3 Leeswijzer 2

2 Monitor leerlingaantallen en leerlingstromen vo-vso 3
2.1 Deelname aan het vso 3
2.2 Instroom op het vso 4
2.3 Onderinstroom 7
2.4 Zij-instroom vanuit de vo-scholen binnen het samenwerkingsverband 8
2.5 Uitstroom vso 11

3 Inclusieagenda 13
3.1 Ondersteuningsroute en verschillen tussen scholen 13
3.2 Observatoriumtrajecten 15
3.3 Tussenvoorzieningen 17
3.4 Knelpunten in de ondersteuning 19
3.5 Doorverwijzing naar alternatieve trajecten 20
3.6 Kansrijk adviseren 21

4 Conclusie en aanbevelingen 23
4.1 Conclusies 23
4.2 Aanbevelingen 26

Bijlage 1 – extra figuren leerlingstromen 29

Bijlage 2 – infographic tussenvoorzieningen 31

1 Inleiding

Het samenwerkingsverband vo 30 06 heeft te maken het een bovengemiddeld hoog percentage leerlingen in het vso en heeft de wens om leerlingaantallen en -stromen naar het vso te monitoren. In 2023 is daarom een *nulmeting* uitgevoerd (over het schooljaar 2022-2023). Deze rapportage doet verslag van de *eerste* meting, die in 2025 is uitgevoerd en betrekking heeft op het schooljaar 2023-2024. In deze eerste meting is ook aandacht voor de ondersteuningsroutes en structuren op de vo-scholen. Aanvullend is er ook ingezoomd op de tussenvoorzieningen in de regio die worden ingezet om leerlingen met een bepaalde ondersteuningsbehoefte een (passende) plek te bieden en op kansrijk adviseren.

1.1 Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld:

<u>Monitoring aantallen en leerlingstromen</u>

1. Hoeveel leerlingen telt het vso in de regio?
2. Hoe is de instroom van leerlingen in het vso te typeren?
3. Hoe zijn de verwijzingen vo-vso te typeren?
4. In hoeverre zijn er ontwikkelingen in het aanbod van de vso-scholen in de regio?
5. Vanuit welke gemeenten en (soort) scholen zijn de vso-leerlingen in de regio afkomstig?
6. Wat is de verblijfsduur van leerlingen in het vso en waar stromen de leerlingen naar uit?
7. Welke ondersteuning hebben leerlingen gekregen voorafgaande aan de verwijzing naar het vso (of tussenvoorziening) door de vo-school?

<u>Tussenvoorzieningen</u>

8. Wat is het aanbod van tussenvoorzieningen in de regio voor leerlingen die (tijdelijk) de aansluiting met het regulier onderwijs niet kunnen maken en voor wie het vso geen passende setting is?
9. In welke mate (aantallen) wordt door de vo-scholen gebruik gemaakt van tussenvoorzieningen?
10. Hoe ziet de bekostiging van inzet van tussenvoorzieningen eruit? Welke partijen dragen financieel bij?
11. In hoeverre en hoe registreren vo-scholen de verwijzing van leerlingen naar tussenvoorzieningen?
12. In hoeverre is de inzet van tussenvoorzieningen succesvol?
13. In hoeverre en welke tussenvoorzieningen zijn mogelijk vanuit het samenwerkingsverband vo zelf (thuisnabij) te organiseren? Wat is daarvoor nodig?

<u>Kansrijk adviseren</u>

14. In hoeverre en hoe registreren vo-scholen het (voorlopig) schooladvies dat kinderen op de basisschool hebben gekregen? In hoeverre volgen zij of leerlingen onderwijs blijven volgen conform dit schooladvies?
15. In hoeverre blijven leerlingen op het vo het niveau volgen in lijn met het schooladvies (na leerjaar 1, 2 en 3)? In hoeverre stromen leerlingen op of af, of worden verwezen naar het vso?

16. Wat zijn oorzaken van het niet-volgen van het schooladvies (d.w.z. van op- of afstroom of verwijzing naar het vso?

Aanvullend op de onderzoeksvragen is ook gekeken naar de kwaliteit van de registratie door de vo-scholen over de ingezette ondersteuning. Voor de beantwoording van diverse onderzoeksvragen zijn we afhankelijk van de informatie die vo-scholen daarvoor (kunnen) aanleveren. Het niet of slechts deels kunnen beantwoorden van onderzoeksvragen geeft daarmee informatie over de kwaliteit van de registratie van ondersteuning door de scholen.

1.2 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek bestaat uit zowel een kwantitatieve analyse als een kwalitatieve analyse.

Kwantitatieve data
Voor de kwantitatieve analyse is er net als bij de nulmeting gebruik gemaakt van openbare data om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Dit gaat deels om data op het niveau van het samenwerkingsverband en deels om data op landelijk niveau. De data zijn verzameld via DUO open onderwijsdata en samenwerkingsverbandenopdekaart.nl.

Naast de openbare data waren er ook niet-openbare data nodig om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Hiervoor zijn gegevens opgevraagd bij de vso-scholen, over het aanbod van de school, de instroom en de uitstroom. Daarnaast zijn er gegevens opgevraagd bij de vo-scholen, onder andere over doorverwijzingen naar andere vo-scholen en observatoriumtrajecten, doorverwijzingen naar het vso, de ingezette ondersteuning, andere uitstroombestemmingen en thuiszitters, en kansrijk adviseren. Ten slotte hebben we informatie opgevraagd bij het samenwerkingsverband over de afgegeven tlv's. De kwaliteit van de registratie van scholen is mede afgemeten aan de mate waarin scholen in staat waren om de gevraagde informatie aan te leveren.

Kwalitatieve data
Aanvullend op de informatie die is opgevraagd bij de scholen en het samenwerkingsverband, zijn er interviews gehouden met de orthopedagogen van de vo-scholen binnen het samenwerkingsverband. De interviews gaven een verdiepend beeld op de cijfers zoals die waren aangeleverd door de scholen.

Analyse en rapportage
Na het verzamelen van de data en het voeren van de gesprekken zijn de analyses uitgevoerd. In deze rapportage worden de uitkomsten van het onderzoek gepresenteerd.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk gaan we in op de leerlingaantallen en leerlingstromen vo-vso. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 in op de ondersteuning binnen het vo, tussenvoorzieningen, alternatieve trajecten en kansrijk adviseren. De rapportage sluit af met de belangrijkste conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 4.

2 Monitor leerlingaantallen en leerlingstromen vo-vso

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de deelname aan het vso binnen het samenwerkingsverband (2.1), de instroom op het vso (2.2), uitgesplitst naar onderinstroom (2.3) en zij-instroom (2.4) en op uitstroom vanuit het vso (2.5).

2.1 Deelname aan het vso

Deelname aan het vso neemt af… • De daling in het aantal vso-leerlingen vanaf 2020 zet door in 2024. Ten opzichte van 2022 is het aantal vso-leerlingen afgenomen van 633 naar 599 in februari 2025. In Figuur 2.1 is naast het aantal vso-leerlingen ook het deelnamepercentage te zien. Het deelnamepercentage is het percentage vso-leerlingen ten opzichte van het aantal leerlingen in het regulier vo. Ook het deelnamepercentage is gedaald, van 5,27 in 2022 naar 5,06 in februari 2025.

Figuur 2.1 – Ontwikkeling aantal leerlingen vso in het samenwerkingsverband (totaal)

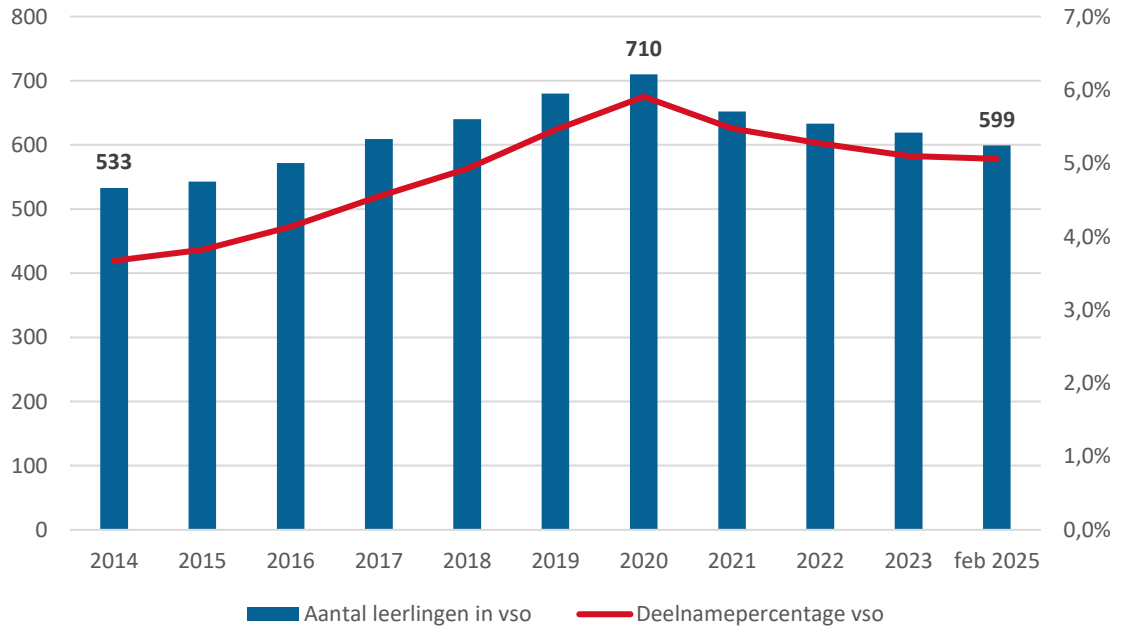

Bron: DUO, via samenwerkingsverbandenopdekaart.nl.

…maar blijft relatief hoog • Hoewel de deelname aan het vso binnen het samenwerkingsverband afneemt, ligt het deelnamepercentage in 2023 nog wel boven het landelijk gemiddelde (zie Figuur 2.2). Omdat het landelijke deelnamepercentage (licht) bleef stijgen, komt het

deelnamepercentage van het swv 3006 wel steeds dichter bij het landelijk gemiddelde te liggen.[1] De inzet die er wordt gedaan om deelname aan het vso te verminderen lijkt dus te werken, maar om de deelname op het landelijk gemiddelde te krijgen, is er meer nodig.

Figuur 2.2 – Landelijk deelnamepercentage vso en deelnamepercentage vso binnen het swv[2]

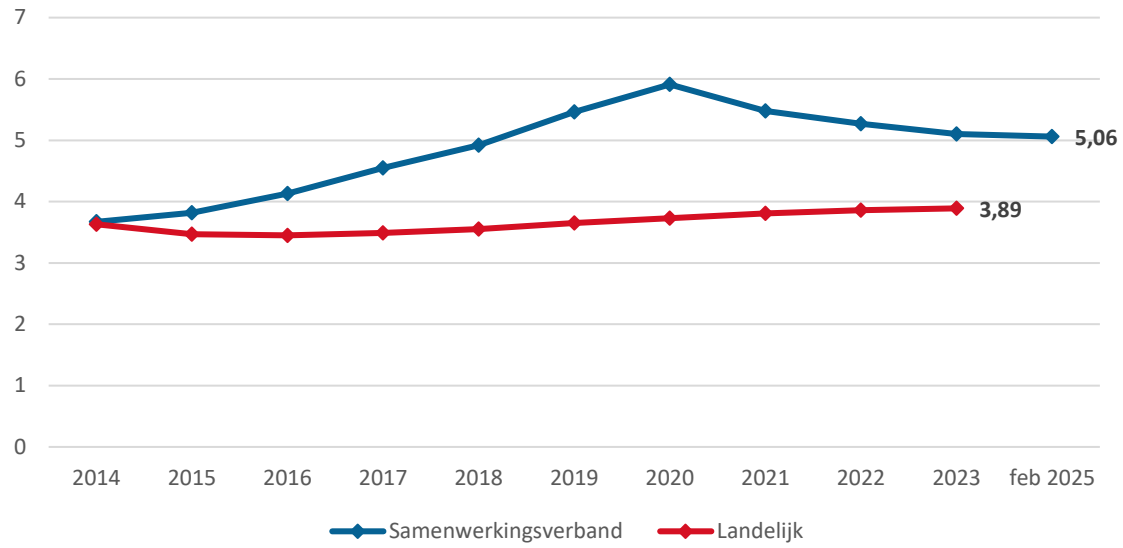

Bron: DUO, via samenwerkingsverbandenopdekaart.nl.

2.2 Instroom op het vso

In deze paragraaf kijken we naar het aantal afgegeven tlv's in 2023-2024 en naar de verhouding onderinstroom en zij-instroom hierin.

Aantal toegekende nieuwe tlv's blijft gelijk • Het aantal verstrekte tlv's geeft een (grotendeels)[3] compleet beeld van de vso-plaatsen voor wie het samenwerkingsverband moet betalen (ongeacht of de leerling ook binnen de regio naar het vso gaat). In schooljaar 2023-2024 zijn er 157 nieuwe tlv's afgegeven voor leerlingen die naar het vso gaan. Dit zijn er ongeveer evenveel als in 2022-2023 (N = 160).

Toename van de onderinstroom, afname van de zij-instroom in vso • Het grootste deel van de afgegeven tlv's bestaat uit onderinstroom (77 procent). De onderinstroom is ten opzichte van 2022-2023 toegenomen, toen het 67 procent was. De toename in de onderinstroom is primair het gevolg van een groei in de (onder)instroom vanuit het speciaal onderwijs. In 2023-2024 werden er 97 tlv's afgegeven voor leerlingen vanuit het speciaal onderwijs, ten opzichte van 73 in 2022-2023. Vanuit het sbo en regulier po is geen sprake van een groei in de doorstroom naar het vso.

1 Het landelijke deelnamepercentage in februari 2025 is (nog) niet bekend. Daarom kan er geen vergelijking worden gemaakt tussen het deelnamepercentage in het swv en het deelnamepercentage landelijk.
2 Het deelnamepercentage in het samenwerkingsverband is berekend door het totaal aantal vso-leerlingen in het samenwerkingsverband te delen door het totaal aantal vo leerlingen in het samenwerkingsverband.
3 Er zitten daarnaast ook een aantal leerlingen in het vso met een residentiële plaatsing. Deze plaatsingen zitten niet in de tlv-cijfers opgenomen.

Het aantal afgegeven tlv's voor leerlingen die vanuit het voortgezet onderwijs instromen in het vso is in 2023-2024 gedaald (33 in 2023-2024 ten opzichte van 42 in 2022-2023).

Figuur 2.3 – Verdeling onder- en zij-instroom in afgegeven tlv's in 2022-2023 en 2023-2024[4]

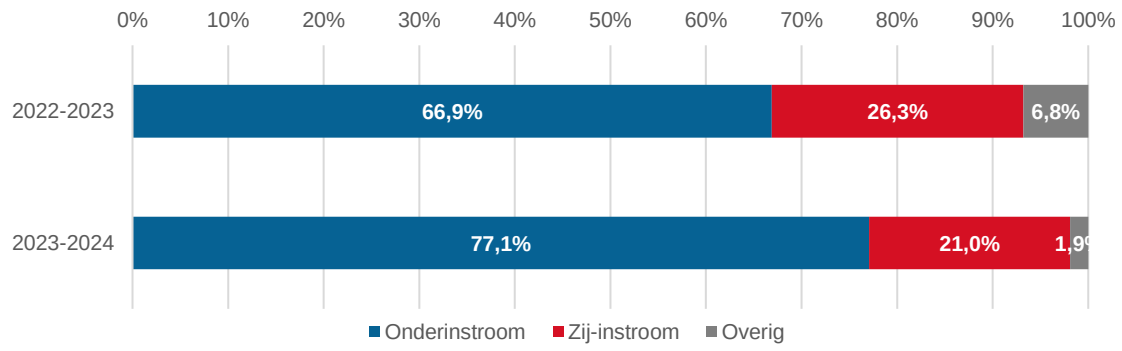

Bron: DocuWare.

Minder instroom op de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband • In schooljaar 2023-2024 zijn er 121 leerlingen ingestroomd op de vier vso-scholen binnen het samenwerkingsverband. Dit is een kwart minder dan in 2022-2023, toen er 161 leerlingen instroomden. Deze daling is met name te zien bij Sonnewijser route vervolgonderwijs en Sonnewijser route arbeid.[5] Bij HUB Veghel is juist een toename in de instroom te zien. 70 procent van de totale instroom was onderinstroom en 30 procent was zij-instroom. De oorzaken hiervan zijn niet bekend.[6]

Figuur 2.4 – Instroom vso-scholen 2022-2023 en 2023-2024

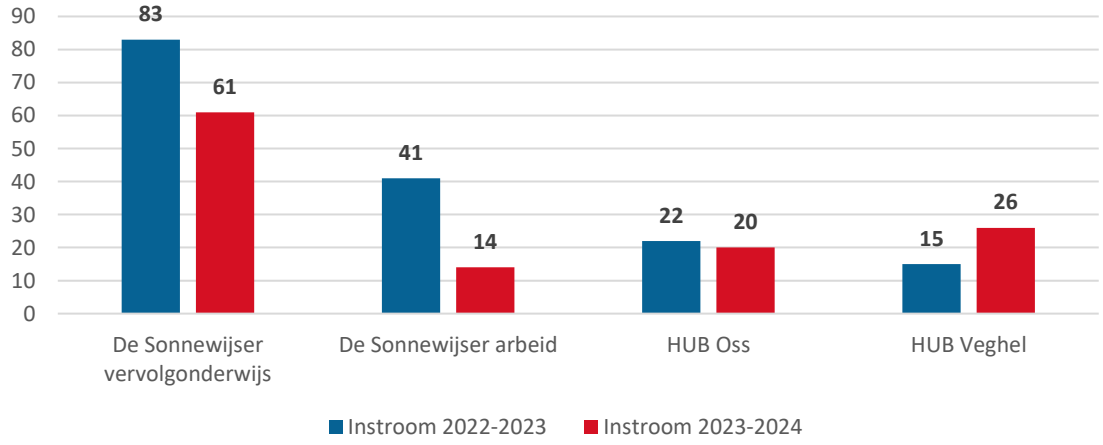

Bron: gegevens aangeleverd door de vso-scholen.

4 Onder de categorie overig valt einde residentiële plaatsing, doorstroom vanuit het buitenland en geen vorige schoolinschrijving.

5 De afname van de instroom op de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband heeft (ook) te maken met wachtlijsten en aanmeldstops op de vso-scholen in de regio, waardoor leerlingen niet konden instromen op het vso.

6 Sinds 2021-2022 is SBO de Wissel onderdeel van HUB Noord-Brabant – Veghel. Onbekend is of dit een (deel van de) toename van de onderinstroom bij HUB Veghel verklaard. HUB Veghel is zelf niet gesproken in het onderzoek.

Zoals eerder benoemd is het aantal nieuw versterkte tlv's gelijk gebleven. Een daling van de instroom op de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband gaat dus samen met een toename van het aantal leerlingen dat buiten de regio naar het vso gaat. Dat is ook te zien bij de onderinstroom (zie paragraaf 2.3). Wachtlijsten en aanmeldstops bij vso-scholen in het samenwerkingsverband hebben mogelijk ook geleid tot meer thuiszitters of jongeren buiten beeld.[7] De omvang van dit probleem is niet onderzocht.

Instroom op vso-scholen voornamelijk leerlingen uit het eigen samenwerkingsverband •
Een deel van de instroom op de vso-scholen is het gevolg van instroom van leerlingen vanuit andere samenwerkingsverbanden. 87 procent van de leerlingen die instromen op de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband woont binnen het samenwerkingsverband. Dit is vergelijkbaar met vorig schooljaar. In totaal gaan er 16 leerlingen van buiten het samenwerkingsverband naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband. Dit is in bijna de helft van de gevallen de Sonnewijser route vervolgonderwijs.

Figuur 2.5 – Instroom op de vso-scholen van buiten het samenwerkingsverband

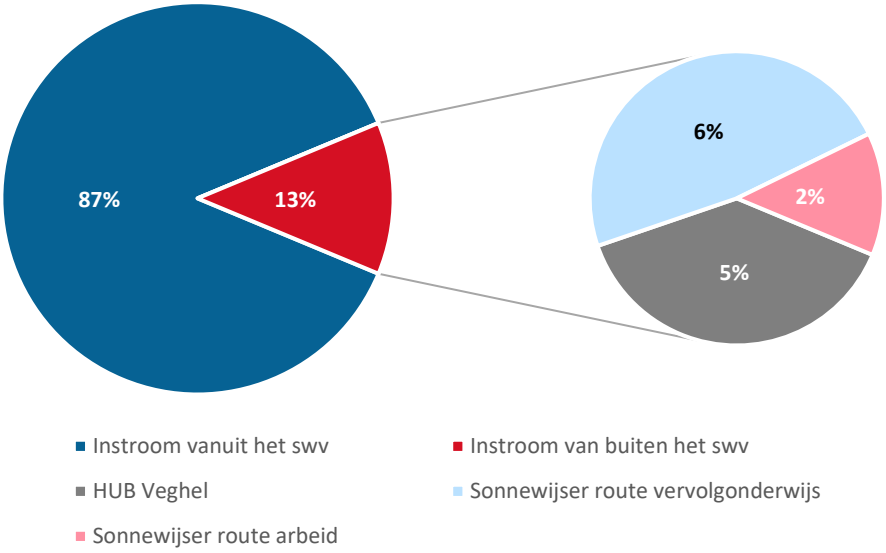

Bron: gegevens aangeleverd door vso-scholen.

De meeste leerlingen die woonachtig zijn buiten het samenwerkingsverband, maar binnen het samenwerkingsverband naar school gaan, komen vanuit Samenwerkingsverband VO-VSO Nijmegen e.o., Helmond-Peelland en De Meierij. Enkele andere leerlingen komen uit RSV PVO en Rivierenland.

7 Bijvoorbeeld ISK-leerlingen die niet konden uitstromen.

2.3 Onderinstroom

In deze paragraaf zoomen we in op de onderinstroom. Hierbij kijken we naar de tlv's die zijn aangevraagd voor leerlingen die vanuit het primair onderwijs (bao, sbo, so) instromen op het vso.

Kleiner aandeel vanuit onderinstroom naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband • In 2023-2024 zijn er 121 tlv's afgegeven voor leerlingen vanuit het primair onderwijs. In 2022-2023 ging 80 procent van de leerlingen vanuit de onderinstroom naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband. In 2023-2024 is dit minder, namelijk 69 procent. Dit betekent dat bijna dertig procent van de leerlingen vanuit de onderinstroom uitstroomt naar een vso-school buiten het samenwerkingsverband. Scholen buiten het samenwerkingsverband waar de meeste leerlingen naartoe gaan zijn HUB Stedelijk VSO (7 leerlingen), HUB Rosmalen (6 leerlingen), Dieze College (6 leerlingen) en Mytylschool Gabriël (5 leerlingen).

Typering onderinstroom: circa 40 procent in route vervolgonderwijs, maar incompleet beeld • Een verplicht onderdeel van het ontwikkelingsperspectief (OPP) is de verwachte uitstroombestemming van de leerling. Leerlingen gaan naar een vso-school die onderwijs aanbiedt die aansluit bij de verwachte uitstroombestemming. Zo gaan vso-leerlingen met vervolgonderwijs als verwachte uitstroombestemming naar een vso-school die hierbij past. Vanuit het landelijke doelgroepenmodel (v)so betekent dit dat een school leerroute 4[8], 5, 6 of 7 aan moet bieden.
Voor vso-leerlingen met uitstroombestemming dagbesteding (leerroute 1 en 2) is de kans klein/nihil dat zij binnen het reguliere onderwijs opgevangen hadden kunnen worden, voor vso-leerlingen met uitstroombestemming arbeid geldt dat in mindere mate (leerroute 3; voor leerroute 4 geldt dat een deel mogelijk wel binnen het praktijkonderwijs onderwijs zou kunnen volgen). Voor vso-leerlingen met vervolgonderwijs (deel van leerroute 5, en leerroute 6 en 7) als verwachte uitstroombestemming is deze kans ook groter, al zal dit (sterk) verschillen tussen individuen en hun ondersteuningsbehoefte.
Het is dus relevant om in beeld te brengen hoe groot de groep leerlingen is die vanuit het primair onderwijs instroomt in het vso met leerroute (4,) 5, 6 of 7, omdat een deel van deze leerlingen mogelijk in het regulier onderwijs opgevangen (had/zou) kunnen worden. Momenteel is echter nog geen volledig, betrouwbaar beeld te geven, omdat informatie hierover niet compleet is:

- In DocuWare is bij een deel van de leerlingen (58 van de 121 onderinstromers vso) het schooladvies vanuit het po (basisonderwijs, sbo, so) vermeldt. Bij bijna 60 procent van de leerlingen is dit een advies voor leerroute 4 of 5 (34 leerlingen: 22x leerroute 4, 11x leerroute 5, 1x leerroute 4/5). De overige leerlingen hebben een advies voor leerroute 1, 2 of 3 gekregen. Er zijn dus geen adviezen voor leerroute 6 of 7 gegeven. Onduidelijk is in hoeverre dit een vertekend beeld geeft, doordat er van 63 leerlingen een advies over de leerroute in DocuWare ontbreekt.[9]
- Vanuit een ander perspectief weten we dat ongeveer 40 procent van de leerlingen (N = 50) die vanuit het primair onderwijs (bao, sbo, so) instroomde op een vso-school, ging naar een vso-school die, kijkend naar het doelgroepenmodel, onderwijs gericht op vervolgonderwijs aanbiedt. Een deel van deze scholen biedt echter ook de

8 Leerroute 4 is gericht op uitstroom naar (beschutte) arbeid. Het gaat om leerlingen die cognitief gezien op een vergelijkbaar niveau zitten als jongeren in het praktijkonderwijs.
9 Het is opvallend dat geen enkele leerling een advies voor leerroute 6 of 7 heeft gekregen. Mogelijk is dit een indicatie dat alleen bepaalde scholen in het schooladvies de leerroute vermelden, bv. alleen de so-scholen en niet de sbo of reguliere po-scholen.

uitstroomprofielen arbeid en dagbesteding aan, en daarmee is niet bekend welk deel van de leerlingen ook echt de route vervolgonderwijs volgt. De scholen gericht op vervolgonderwijs waar de meeste leerlingen naartoe gaan zijn de Sonnewijser route vervolgonderwijs (36 leerlingen) en Dieze College (6 leerlingen). Andere scholen zijn Berkenschutse, Park Neerbosch en Zuiderbos College.

Bovenstaande maakt duidelijk dat meer gedetailleerde cijfers – over álle onderinstromers – ook in combinatie met de ondersteuningsbehoefte van leerlingen nodig is om een beter, betrouwbaarder beeld te schetsen.

Naast de vraag in welke leerroute vso-leerlingen vanuit de onderinstroom starten, is ook de vraag interessant vanuit welke (woon)gemeente deze leerlingen komen, omdat dit richting geeft aan de vo-scholen over het aantal leerlingen dat potentieel zou kunnen instromen in het regulier onderwijs. Deze vraag is op dit moment echter niet goed te beantwoorden.[10] Alleen vanuit de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband zelf hebben we informatie ontvangen. Omdat alleen de Sonnewijser de route vervolgonderwijs aanbiedt, hebben we die informatie alleen over deze school: van de leerlingen die een tlv hebben aangevraagd voor de Sonnewijser route vervolgonderwijs woont 44 procent in Oss, 20 procent in Maashorst en 20 procent in Meierijstad. Zoals gezegd is echter meer informatie nodig om een beeld te kunnen schetsen van welk deel van deze leerlingen mogelijk binnen vo-scholen in die gemeenten onderwijs zouden kunnen volgen.

2.4 Zij-instroom vanuit de vo-scholen binnen het samenwerkingsverband

In deze paragraaf gaan we in op de informatie die is opgehaald bij de vo-scholen binnen het samenwerkingsverband. Het gaat hier om doorverwijzingen naar het vso, zowel naar scholen binnen als buiten het samenwerkingsverband.

Aantal doorverwijzingen vanuit het vo binnen het samenwerkingsverband blijft gelijk • In 2023-2024 zijn er 41 leerlingen doorverwezen naar het vso vanuit de vo-scholen binnen het samenwerkingsverband. Dit zijn er drie meer dan in 2022-2023.

Groter aandeel leerlingen doorverwezen naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband • Ongeveer 60 procent van de leerlingen wordt doorverwezen naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband (23 leerlingen): 9 leerlingen naar de Sonnewijser route vervolgonderwijs en 14 leerlingen naar de Sonnewijser route arbeid. Hoewel HUB Oss en HUB Veghel scholen binnen het samenwerkingsverband zijn, wordt hier vanuit de vo-scholen binnen het samenwerkingsverband niet naar verwezen. Dit heeft te maken met de doelgroep van de vso-scholen en de leerroutes die op deze vso-scholen worden aangeboden. In 2022-2023 werd een kleiner deel van de leerlingen doorverwezen naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband, namelijk 34 procent.[11]

10 In DocuWare wordt de woonplaats van de leerlingen geregistreerd, maar deze informatie is deze meting niet gedeeld in het kader van het onderzoek.

11 Kijkend naar de tlv-aanvragen gaat ongeveer 50 procent van de zijinstromers naar een vso-school binnen het samenwerkingsverband. Mogelijk ligt de verklaring in de residentiële plaatsingen: dit zijn leerlingen die vanuit de vo-school wel naar het vso zijn verwezen, maar die niet in de data over de afgegeven tlv's zitten.

Doorverwijzingen naar vso buiten samenwerkingsverband met name door combinatie onderwijs en behandeling • Vso-scholen buiten het samenwerkingsverband waar relatief veel leerlingen naar zijn doorverwezen vanuit de vo-scholen zijn Zuiderbos College (6 leerlingen) en de Korenaer in Deurne (3 leerlingen). In de gesprekken met de vo-scholen is ingegaan op de leerlingen die vanuit een vo-school binnen het samenwerkingsverband vo 30 06 naar een vso-school in een ander samenwerkingsverband gaan. In de meeste gevallen gaat het om leerlingen die een behandeling krijgen bij de behandelinstelling die gekoppeld is aan/samenwerking heeft met een specifieke vso-school buiten het samenwerkingsverband. Het gaat dan bijvoorbeeld om Zuiderbos College in Vught en Het Dok in Eindhoven. Enkele keren wordt het verschil in imago tussen scholen genoemd. Volgens betrokkenen die zijn gesproken is de motivering soms gebaseerd op een goed imago van een vso-school buiten het samenwerkingsverband (pullfactor) en soms juist op basis van een slecht imago van een school binnen het samenwerkingsverband (pushfactor). Andere redenen voor een doorverwijzing naar een school buiten het samenwerkingsverband zijn de mogelijkheid om onderwijs te volgen op een passend niveau (bijvoorbeeld havo-aanbod op alle leerjaren), de woonplaats van de leerling/nabijheid tot de vso-school of de aanwezigheid van wachttijden/wachtlijsten op vso-scholen binnen het samenwerkingsverband. Hoewel niet door de vo-scholen is benoemd, spelen mogelijk ook wachtlijsten en/of aanmeldstops van vso-scholen in de regio een rol in de verwijzingen van leerlingen naar vso-scholen buiten het samenwerkingsverband, maar onbekend is in welke mate.

Ten minste de helft van de leerlingen start op een ander niveau op het vso • In Figuur 2.4 is te zien *vanuit* welk type onderwijs leerlingen zijn doorverwezen naar het vso. Circa de helft van alle doorverwijzingen naar het vso vanuit het vo, betreffen vmbo-leerlingen, ruim een vijfde zijn havo- of vwo-leerlingen. Daarnaast stromen er ook leerlingen door naar het vso vanuit het praktijkonderwijs (12%) en ISK (15%).

Figuur 2.4 – Herkomsttype onderwijs doorverwijzingen vanuit het vo naar het vso

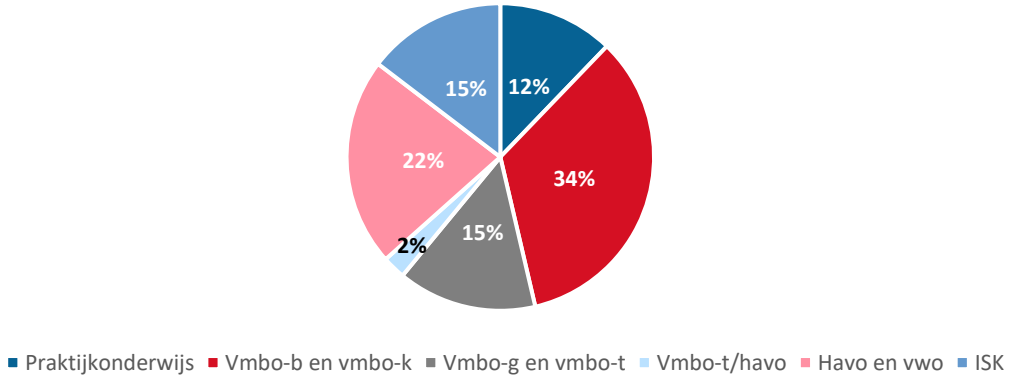

Bron: Gegevens aangeleverd door vo-scholen.

Het onderwijstype van waaruit leerlingen doorstromen naar het vso is niet altijd hetzelfde onderwijstype als waar leerlingen op terechtkomen in het vso. Ten minste[12] 20 leerlingen (49 procent) veranderden bij de doorverwijzing naar het vso van niveau. Het kan zowel gaan om op- als

12 Van zes leerlingen is niet bekend of er sprake is van een verandering van niveau.

afstroom. Uit de door de scholen aangeleverde informatie valt op te maken dat zes leerlingen zijn afgestroomd (bijvoorbeeld van vwo naar havo of van havo/vwo naar vmbo-t) en drie leerlingen zijn opgestroomd (bijvoorbeeld van vmbo-k naar vmbo-t en vmbo-g naar vmbo-t). Van nog eens elf leerlingen is niet bekend of er sprake is van op- of afstroom, maar wél dat het onderwijstype in het vso anders is dan op het vo.

Er worden verschillende redenen genoemd voor 'dubbele afstroom' (d.w.z. vso-verwijzing in combinatie met afstroom in niveau):

- Vwo-leerlingen die worden doorverwezen naar het vso stromen veelal af naar havo, omdat er geen vwo-vso aanbod is in de regio.
- Er zijn havo/vwo leerlingen wiens behoefte en talent meer op praktisch gebied liggen. Daarom wordt er soms voor gekozen om deze leerlingen af te laten stromen naar het vso op vmbo(-t) niveau.
- Leerlingen die in het vo worden overvraagd (te hoog niveau) en als gevolg daarvan (ernstige) gedragsproblematiek ontwikkelen, starten op het vso op een ander onderwijsniveau. Kansrijke advisering wordt in dat opzicht als risicovolle ontwikkeling gezien.
- Voor enkele andere leerlingen is de keuze voor een lager niveau in combinatie met afstroom naar het vso gemaakt door de (voorkeur van) ouders.

Leerlingen ouder bij doorverwijzing naar het vso • In 2022-2023 maakte ongeveer een derde van de leerlingen die werden doorverwezen naar het vso de overstap vanuit de bovenbouw (vanaf schooljaar 3). Dit schooljaar is het dit aandeel hoger: 54 procent.[13] Deze leerlingen worden met name vanuit de derde klas doorverwezen. Hoewel niet volledig cijfermatig te onderbouwen, lijkt dit niet het gevolg te zijn van een groeiend aantal verwijzingen vanuit havo en vwo. Ook vanuit vmbo-scholen worden leerlingen vanuit leerjaar 3 doorverwezen naar het vso.

Doorverwijzingen naar vso zijn vooral leerlingen met internaliserende problematiek •
In de gesprekken met de vo-scholen is ingegaan op welke leerlingen worden doorverwezen naar het vso. Per school worden er verschillende redenen aangegeven waarom leerlingen worden doorverwezen naar het vso. In sommige scholen gaat het met name om leerlingen die externaliserend gedrag laten zien, waardoor de veiligheid van medeleerlingen in het geding komt. Bij andere scholen gaat het om leerlingen met complexe meervoudige problematiek, waaronder vaak systeemproblematiek. Bij andere scholen gaat het juist meer om leerlingen met ASS die te snel overprikkeld raken op de school.

Met behulp van informatie die we hebben ontvangen van de vo-scholen is de soort problematiek in beeld gebracht van leerlingen die vanuit het vo naar het vso zijn doorverwezen. Van ongeveer twee derde van deze leerlingen is die informatie bekend. Hieruit blijkt dat ruim 70 procent van de leerlingen te maken heeft met internaliserende problematiek (43 procent met name internaliserende problematiek en 29 procent zowel internaliserende als externaliserende problematiek). Het overige deel van de leerlingen (29 procent) heeft met name externaliserende problematiek.[14] Ook in DocuWare wordt de problematiek van leerlingen voor wie een tlv wordt aangevraagd gedocumenteerd. Als (faal)angst, weerbaarheid en sociale vaardigheden worden gezien als indicatoren

13 Er is slechts van 28 van de 41 leerlingen bekend vanuit welk leerjaar zij zijn doorverwezen. Mogelijk geeft dit een vertekening van de cijfers.
14 Internaliserende problematiek is niet verder gecategoriseerd; scholen hebben zelf beoordeeld van welke problematiek sprake was.

voor internaliserende problematiek, dan is bij 70 procent van de zij-instromers in het vso sprake van internaliserende problematiek. Wordt alleen (faal)angst en weerbaarheidsproblematiek meegenomen, dan gaat het om 39 procent van de zij-instromers in het vso in 2023-2024.

2.5 Uitstroom vso

In deze paragraaf wordt gekeken naar de uitstroom in 2023-2024 vanuit de vier vso-scholen binnen het samenwerkingsverband.

Meeste uitstroom naar (vervolg)onderwijs • In 2023-2024 zijn 159 leerlingen uitgestroomd vanuit de vier vso-scholen binnen het samenwerkingsverband. Bijna twee derde van deze leerlingen is uitgestroomd naar vervolgonderwijs (100 leerlingen) [15], zowel naar regulier (vervolg)onderwijs als naar een andere vso-school (zie volgende alinea's). Zestien procent (26 leerlingen) is uitgestroomd naar arbeid, merendeels (ca. driekwart) reguliere arbeid, en een kleiner deel naar beschermde arbeid of naar een arbeidstrainingcentrum. Ruim tien procent (17 leerlingen) is uitgestroomd naar dagbesteding. Op een enkele leerling na was dit arbeidsmatige dagbesteding. De overige tien procent van de leerlingen heeft bijvoorbeeld vrijstelling van de leerplicht gekregen, of ging een zorgtraject in (categorie overig). Zie Tabel 1 in de bijlage voor de uitstroombestemmingen per vso-school.

Figuur 2.6 – Uitstroombestemmingen van vso-leerlingen in 2023-2024

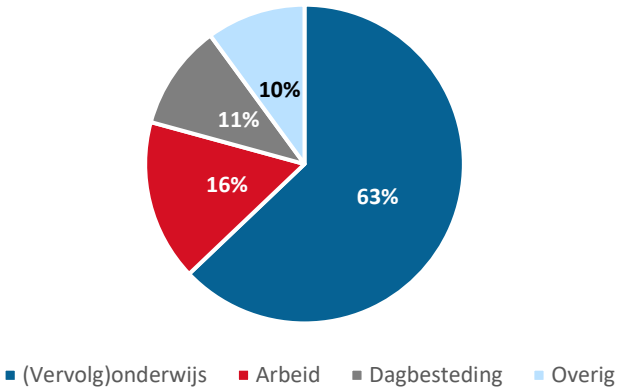

Bron: gegevens aangeleverd door de vso-scholen.

Uitstroom naar mbo vooral naar niveau 3 en 4 • Ongeveer de helft van de leerlingen die vanuit het vso uitstroomde naar (vervolg)onderwijs stroomde uit richting het mbo (48 leerlingen). De meeste van deze leerlingen stroomden uit naar een niveau 3 of niveau 4 opleiding (28 leerlingen). Een kleinere groep vso-mbo uitstromers startte met een niveau 2 opleiding (17 leerlingen), en drie vso-mbo uitstromers stroomden uit naar een entreeopleiding.

15 Hieronder vallen ook 10 leerlingen die zijn uitgestroomd uit de Sonnewijser route vervolgonderwijs naar het symbiosetraject op het Hooghuis Mondriaan.

Naast de uitstroom naar het mbo, stroomde 27 procent van de leerlingen die vanuit het vso uitstroomden naar (vervolg)onderwijs ook uit naar een *andere* vso-school. Ongeveer een kwart startte op het regulier vo (10% in symbiosetraject bij Mondriaan, 15% in een regulier vo-setting).

*Figuur 2.7 Uitstroombestemmingen vervolgonderwijs, 2023-2024**

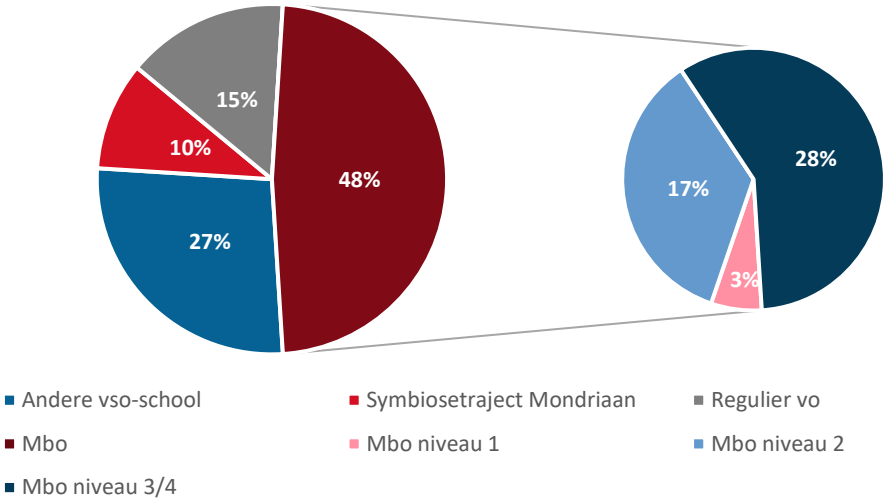

* Toelichting: deze figuur betreft de 100 leerlingen die vanuit het vso zijn uitgestroomd naar (vervolg)onderwijs. In de kleine cirkel rechts is de uitstroom vanuit het vso naar het mbo verder uitgesplitst per mbo-niveau.
Bron: gegevens aangeleverd door de vso-scholen.

Beperkte doorstroom van vso naar regulier vo • Voor sommige leerlingen op vso-scholen is het mogelijk om door of terug te stromen naar het regulier voortgezet onderwijs. In schooljaar 2023-2024 stroomden negen leerlingen uit naar het vmbo en één leerling naar havo. Daarnaast stroomden vijf leerlingen uit naar het praktijkonderwijs. Verder waren er tien leerlingen die uitstroomden vanuit de Sonnewijser route vervolgonderwijs naar het symbiosetraject op het Hooghuis Mondriaan. Deze leerlingen volgen onderwijs in het regulier vo, maar krijgen daarbij extra ondersteuning van coaches.[16]

Groei in uitstroom naar andere vso-scholen • Ruim een kwart van de leerlingen die uitstroomde naar vervolgonderwijs stroomde door naar een andere vso-school (27 leerlingen).[17] Dit is meer dan in 2022-2023, toen 20 procent van de uitstromers naar vervolgonderwijs doorstroomde naar een andere vso-school. De uitstroom naar andere vso-scholen betreft deels leerlingen die van de Sonnewijser route vervolgonderwijs uitstroomden naar de Sonnewijser route arbeid (8 leerlingen). Voorbeelden van andere scholen waar leerlingen naar uitstroomden zijn HUB Rosmalen (5 leerlingen), Park Neerbosch (3 leerlingen), Zuiderbos (2 leerlingen) en het Vada College (2 leerlingen).

16 De leerlingen houden hierbij wel hun tlv.
17 Exclusief de 10 leerlingen die zijn uitgestroomd uit de Sonnewijser route vervolgonderwijs naar het symbiosetraject op het Hooghuis Mondriaan.

3 Inclusieagenda

In het onderzoek kijken we ook naar thema's die vanuit inclusief onderwijs relevant zijn. In dit hoofdstuk zoomen we in op de ondersteuningsroute die leerlingen op het vo doorlopen wanneer ze extra ondersteuning nodig hebben en verschillen tussen scholen hierin (3.1). Vervolgens gaan we in op de observatoriumtrajecten zoals die binnen het ondersteuningsniveau passend met anderen worden ingezet (3.2), de tussenvoorzieningen die worden ingezet binnen het samenwerkingsverband (3.3), knelpunten in de ondersteuning op de vo-scholen (3.4), alternatieve trajecten die worden ingezet wanneer regulier en speciaal onderwijs niet passend zijn (3.5) en kansrijk adviseren (3.6).

3.1 Ondersteuningsroute en verschillen tussen scholen

Voordat leerlingen worden doorverwezen naar het vso, hebben ze vaak al een hele ondersteuningsroute afgelegd binnen het regulier voortgezet onderwijs. Het samenwerkingsverband vo 3006 hanteert een gelaagdheid in de ondersteuning die wordt geboden binnen het regulier vo om een leerling passend en thuisnabij onderwijs te kunnen bieden en vso-plaatsing te voorkomen (zie ook de afbeelding). In onderstaande alinea's geven we een eerste beeld van hoe binnen de scholen invulling geven aan deze ondersteuningsniveaus en welke verschillen daarin zichtbaar zijn. Dit is beschreven op basis van de gesprekken die zijn gevoerd met de orthopedagogen/gedragsdeskundigen van de vo-scholen. De informatie kan input bieden om met de scholen het gesprek te voeren over de verdere ontwikkeling, invulling en inkadering van deze gelaagde ondersteuningsstructuur.

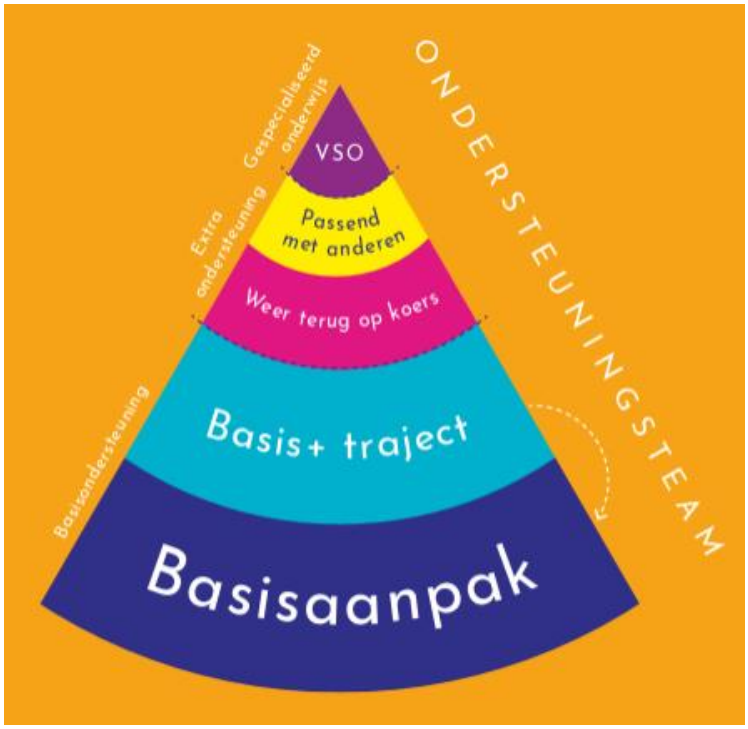

Basis en basis+ • In de basisaanpak krijgen leerlingen met name ondersteuning van hun mentor (of coach). Afhankelijk van de school ligt de focus meer op de mentorlessen of meer op één-op-één gesprekken.
Wanneer leerlingen meer ondersteuning nodig hebben komen ze in de basis+ terecht. Deze ondersteuning bestaat uit bepaalde trainingen (faalangst, SoVa, examenvrees) en kortdurende interventies, bijvoorbeeld gericht op plannen en organiseren of leren leren. Daarnaast is vaak extra coaching mogelijk. Veel scholen hebben als onderdeel van de basis+ ook een time-out voorziening.

Dit is een plek waar leerlingen naartoe kunnen die een time-out nodig hebben of die uit de klas worden gestuurd. Leerlingen kunnen hier tot rust komen of kunnen hun verhaal doen. Op de meeste scholen is er op de time-out voorziening altijd iemand aanwezig van het ondersteuningsteam, om leerlingen op te vangen en met leerlingen in gesprek te gaan. De time-out heeft ook een signaleringsfunctie: er wordt bijgehouden welke leerlingen langskomen en hoe vaak, en om wat voor redenen deze leerlingen langskomen.

Scholen verschillen in de omvang, intensiteit en duur van de ondersteuning die binnen de basisaanpak en basis+-trajecten geboden kan worden. Sommige scholen hebben een maximaal aantal sessies die leerlingen kunnen krijgen in de basis+ voordat ze naar het volgende ondersteuningsniveau gaan, terwijl leerlingen op andere scholen voor lange periodes extra ondersteuning krijgen binnen de basis+.

Weer terug op koers • Binnen weer terug op koers biedt een deel van de scholen een *koersklas* aan. Hierin volgen leerlingen onderwijs met daarbij meer ondersteuning. Kenmerken van een koersklas zijn bijvoorbeeld een duo-mentoraat, waarbij er altijd een mentor aanwezig is op school, minder verschillende docenten voor de klas, frequentere coachingsgesprekken, intensiever contact met ouders, contacten met eventuele betrokken hulpverlening en extra aandacht voor bijvoorbeeld leren leren en structuur. Sommige scholen bieden ieder leerjaar een koersklas aan, sommige scholen voor bepaalde schooljaren, en sommige scholen voor alleen het eerste leerjaar. Bij de laatste optie ligt de focus over het algemeen op een veilige landing binnen het vo. Scholen met een koersklas bieden die niet altijd op ieder niveau aan. Dit is mede afhankelijk van het aantal leerlingen dat behoefte heeft aan ondersteuning in een koersklas.
Andere scholen werken niet met een koersklas, maar met *hybride begeleiding*. Leerlingen volgen dan onderwijs in reguliere klassen en krijgen daarbij extra begeleiding. De keuze voor hybride begeleiding ten opzichte van een koersklas is vaak gemaakt doordat scholen hebben ervaren dat leerlingen met bepaalde gedragsproblematiek zich beter gedragen in reguliere klassen dan wanneer leerlingen met gedragsproblematiek bij elkaar zitten in één koersklas. Leerlingen zien in reguliere klassen namelijk meer ‘modelgedrag’, en spiegelen zich daaraan zo is de ervaring van deze scholen. Een voorwaarde voor hybride begeleiding is echter wel dat de problematiek ‘op afstand stuurbaar’ moet zijn, aangezien er minder nabijheid kan worden geboden dan in een koersklas. Een andere reden waarom scholen voor hybride begeleiding hebben gekozen in plaats van voor een koersklas, is dat de koersklas door het primair onderwijs af en toe werd gezien als alternatief voor vso. Volgens de betrokkenen uit het vo die zijn gesproken, twijfelden basisscholen dan over verwijzing naar het vso, en adviseerden de leerling het eerst te proberen in een koersklas. Het vo ervoer dat deze leerlingen het vaak toch niet redden binnen het regulier onderwijs, en moest daardoor relatief veel leerlingen doorverwijzen naar het vso.

Passend met anderen • Het laatste ondersteuningsniveau is passend met anderen. Sommige scholen hebben een (interne) time-out voorziening georganiseerd. Dit is een plek waar leerlingen komen die meer ondersteuning nodig hebben dan in de eerdere niveaus wordt aangeboden. Dit zijn vaak leerlingen met complexe meervoudige problematiek. Het is voor leerlingen die bijvoorbeeld vastlopen of (dreigend) thuiszitten. Leerlingen krijgen binnen passend met anderen een maatwerktraject, kunnen schoolgang opbouwen met een opbouwrooster en zo langzaam (opnieuw) wennen aan naar school gaan. Er wordt veel extra ondersteuning geboden, en waar nodig worden externe partijen zoals jeugdhulp betrokken.

Daarnaast kan er binnen passend met anderen gebruik worden gemaakt van observatoriumtrajecten. Een observatoriumtraject is een begeleidingstraject dat tijdelijk kan plaatsvinden op een andere vo-school. Op deze laatste vorm van passend met anderen wordt in de volgende paragraaf dieper ingegaan.

Registratie van ingezette ondersteuning, maar moeilijk te analyseren • Vo-scholen zijn voor de monitor gevraagd cijfers aan te leveren over aantallen verwijzingen naar het vso, maar is ook gevraagd naar of en hoe zij de ondersteuning die voorafgaande aan deze verwijzing is ingezet registreren. We concluderen dat ingezette ondersteuning wel wordt bijgehouden, maar veelal nog niet eenvoudig als managementinformatie uit het leerlingvolgsysteem is te halen. Ten minste vijf scholen registeren deze informatie ook niet in hun LVS. Informatie wordt veelal bijgehouden in logboeken (in het LVS), in onderliggende documenten zoals het OPP van een leerling en in overzichtslijsten die het ondersteuningsteam bijhoudt.

3.2 Observatoriumtrajecten

Zoals genoemd worden binnen passend met andere observatoriumtrajecten ingezet. Bij een observatoriumtraject volgen leerlingen een bepaalde periode onderwijs binnen een (andere) vo-school, en krijgen ook begeleiding binnen die vo-school. Dit heeft als doel om te kijken of de school een passende plek is voor de leerling, en of het onderwijsleerproces van de leerling in een andere omgeving weer of beter tot ontwikkeling kan komen.

Observatorium leidt vaak tot overstap • Bijna iedere school heeft in 2023-2024 observatoriumtrajecten ingezet of leerlingen vanuit een observatoriumtraject op school gehad. In 2023-2024 hebben er ten minste[18] 14 observatoriumtrajecten plaatsgevonden waarbij een leerling van een reguliere vo-school tijdelijk naar een andere reguliere vo-school ging. In bijna alle gevallen (13) leidde het traject ook tot een overstap naar de andere vo-school. Daarnaast waren er ten minste[19] 11 observatoriumtrajecten waarbij een leerling van een vso-school tijdelijk naar een reguliere vo-school ging. Uit de gesprekken die zijn gevoerd blijkt dat ook deze trajecten in de meeste gevallen leiden tot een overstap naar de vo-school.

Gestandaardiseerde werkwijze observatoriumtrajecten, maar invulling verschilt • Voorafgaand aan ieder observatoriumtraject wordt afgesproken hoe lang een observatoriumtraject zal duren en hoe vaak het traject geëvalueerd wordt. De meeste scholen houden een vaste periode van zes weken aan voor het observatoriumtraject, maar enkele scholen houden een periode van drie maanden aan. Hoewel de opzet van ieder observatoriumtraject gelijk is, wordt er veel maatwerk geboden in de invulling ervan. Sommige leerlingen gaan de volledige periode van het observatoriumtraject naar de andere vo-school, terwijl de overgang voor andere leerlingen meer gefaseerd gaat. In andere gevallen bouwt een leerling vanuit een thuiszitterspositie op de ene school weer schoolgang op op de andere school gedurende het observatoriumtraject. Voor leerlingen die een observatoriumtraject vanuit een vso-school doen, is er bijna altijd sprake van een maatwerk traject. Soms gaat een vso-leerling eerst een of enkele dagen per week naar de vo-school om te wennen, en wordt dit langzaam opgebouwd. In andere gevallen blijft de vso-leerling

18 Omdat we niet van alle scholen informatie hebben ontvangen, kan het zijn dat er in werkelijkheid meer observatoriumtrajecten hebben plaatsgevonden.
19 Idem

eerst de theorievakken op de vso-school volgen, maar volgt de leerling de praktijkvakken op de vo-school.

Inzet observatorium vanuit regulier vo voor dreigende thuiszitters en leerlingen met gedragsproblematiek in combinatie met een niet passend niveau • De observatoriumtrajecten worden vaak ingezet voor leerlingen die dreigen uit te vallen, waarbij nog kans is dat ze aanhaken bij het regulier onderwijs, dus waarvoor het te vroeg is om door te verwijzen naar het vso. Het gaat bijvoorbeeld om thuiszitters waarvan verwacht wordt dat het op een andere school wel lukt om tot schoolgang te komen. Daarnaast worden observatoriumtrajecten ingezet voor leerlingen met gedragsproblematiek in combinatie met een passend niveau. Wanneer een leerling wordt onder- of overvraagt laat een leerling vaak een versterking van (negatief) gedrag zien. Het is voor scholen soms moeilijk om in te schatten of het gedrag op te lossen is met een niveauverandering. Voor een niveauverandering is het soms nodig dat een leerling overstapt naar een andere vo-school, omdat de huidige school dit (lagere) niveau niet aanbiedt. Door middel van een observatoriumtraject kan er worden gekeken of een overstap naar een ander niveau leidt tot een gedragsverandering.

Inzet observatorium vanuit vso gericht op mogelijkheid overstap en passende ondersteuning • De observatoriumtrajecten vanuit het vso worden ingezet om te kijken of vso-leerlingen de overstap kunnen maken naar het reguliere vo. Tijdens het observatoriumtraject wordt gekeken of de leerling goed past op de school en of de school de benodigde ondersteuning kan bieden aan de leerling.

Meerwaarde observatoriumtrajecten is voor scholen groot • De vo-scholen zijn tevreden over de mogelijkheid observatoriumtrajecten in te kunnen zetten. Door middel van de observatoriumtrajecten kan duidelijker worden gemaakt wat de problematiek van leerlingen precies is. De school krijgt daardoor beter inzicht van de zorgplicht die de school aangaat met de (eventuele) overstap van de leerling. Daarnaast kan er worden gekeken of de andere school een passendere plek is voor de leerling en of daar de benodigde ondersteuning kan worden geboden.

In het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband wordt genoemd dat observatoriumtrajecten ook tot doel hebben om de ondersteuningsstructuur op scholen te versterken, zodat op termijn individueel arrangeren niet (meer) nodig zou moeten zijn. Een deel van de scholen herkent dit: de school krijgt meer zicht op de leerlingen voordat er een observatoriumtraject wordt aangevraagd en daarnaast geven de observatoriumtrajecten inzicht in hoe de ondersteuningsstructuur ingericht zou kunnen of moeten worden. Een deel van de scholen ziet de meerwaarde van observatoriumtrajecten op dit punt niet.

Observatoriumtrajecten naar het vso mogen niet, maar worden in enkele gevallen wel gemist • Observatoriumtrajecten vanuit het regulier vo naar het vso zijn niet toegestaan.[20] Enkele scholen geven aan dit wel te missen. Hiervoor worden twee verschillende redenen gegeven. Ten eerste werd een dergelijk observatoriumtraject eerder ook ingezet om te kijken welk soort vso het meest passend zou zijn voor een leerling (bijvoorbeeld cluster 3 of cluster 4, route arbeid of route vervolgonderwijs). Enkele scholen geven aan in deze situatie nog steeds graag een observatoriumtraject in te kunnen zetten. Ten tweede wordt het in bepaalde situaties gemist voor leerlingen

20 Ondanks dat observatoriumtrajecten van het regulier vo naar het vso niet zijn toegestaan, zijn dergelijke trajecten vorig schooljaar nog wel enkele keren ingezet. Hierover zijn geen cijfers beschikbaar.

die thuiszitten. Het observatoriumtraject zou dan worden gebruikt om te kijken of er in een andere setting wel (meer) schoolgang zou zijn. Voor deze leerlingen zou je een tijdelijke vso-plaatsing, nog zonder tlv, willen kunnen inzetten. Volledige bekostiging is voor deze leerlingen niet nodig, omdat de leerlingen niet volledig naar school gaan, maar schoolgang opbouwen.

3.3 Tussenvoorzieningen

Binnen het samenwerkingsverband worden voor sommige leerlingen tussenvoorzieningen ingezet. Een tussenvoorziening is een combinatie van onderwijs en zorg voor leerlingen die tijdelijk de aansluiting met het regulier onderwijs niet kunnen maken en voor wie het speciaal onderwijs geen passende setting is. Vanuit het *inclusievergezicht* van het samenwerkingsverband is behoefte om (meer) zicht te creëren op het aanbod en de inzet van tussenvoorzieningen in de regio om leerlingen met bepaalde ondersteuningsbehoeften een (passende) plek te bieden. In deze paragraaf wordt daarom ingegaan op de inzet van de verschillende tussenvoorzieningen, de doelgroep van tussenvoorzieningen, de ervaringen ermee en de meerwaarde ervan.[21] De hier gepresenteerde uitkomsten zijn gebaseerd op de gesprekken die zijn gevoerd met de orthopedagogen/gedragsdeskundigen van de vo-scholen, zijn dus uitkomsten vanuit het perspectief van de vo-scholen, en geven een eerste (verkennend) beeld.

Inzet van verschillende tussenvoorzieningen, maar nog geen eenduidige definiëring • Er is in 2023-2024 en een deel van 2024-2025 door de meeste scholen gebruik gemaakt van tussenvoorzieningen. In deze periode zijn ten minste 22 leerlingen doorverwezen naar tussenvoorzieningen. De meest genoemde tussenvoorzieningen waar leerlingen naar zijn doorverwezen zijn Komvorm, Prolis, De Leerschool, Bureau voor Pedagogiek en Back in the Game van de Harde Leerschool. De definiëring van tussenvoorzieningen is nog niet helemaal eenduidig. Scholen verschillen namelijk in hun definiëring en afbakening van tussenvoorzieningen. Sommige tussenvoorzieningen die door een school worden aangegeven, worden door andere scholen niet gezien als tussenvoorziening. Het gaat dan bijvoorbeeld om de inzet van zorgboerderijen.

Tussenvoorzieningen met name gericht op (dreigende) thuiszitters • De tussenvoorzieningen worden met name ingezet voor leerlingen die dreigen thuis te komen zitten of die al daadwerkelijk thuiszitter zijn. In sommige gevallen worden tussenvoorzieningen ook ingezet voor leerlingen met specifieke problematiek (i.c.m. dreigend thuiszitten), zoals verslaving.

Wisselende ervaringen met tussenvoorzieningen • De ervaringen met de tussenvoorzieningen zijn wisselend, ook tussen scholen die gebruikmaken van dezelfde tussenvoorzieningen. Op hoofdlijnen zijn de ervaringen afhankelijk van drie elementen:

- De mate waarin de tussenvoorziening gericht is op onderwijs: sommige tussenvoorzieningen richten zich helemaal of hoofdzakelijk op hulpverlening en niet of heel beperkt op onderwijs of terugkeer naar onderwijs. Orthopedagogen benoemen dat de situatie daar soms ook om vraagt. Door de problematiek die speelt bij de leerling is er op dat moment geen ruimte om bezig te zijn met onderwijs. Voor andere leerlingen wordt er, vanuit het perspectief van de vo-scholen, echter soms te weinig aandacht besteed aan onderwijs of

21 In het kader van de eerste meting is ook een infographic gemaakt. Die is toegevoegd in bijlage 2.

het perspectief tot terugkeer of opbouw. In die situaties ervaren de gesproken betrokkenen niet altijd voldoende meerwaarde van de inzet van de tussenvoorziening.
- De mate waarin de school wordt betrokken bij het proces: bij sommige tussenvoorzieningen houdt de tussenvoorziening een lijntje met de school, wordt de school (actief) betrokken bij (tussen)evaluaties en staat het hervatten van schoolgang voorop. Bij andere tussenvoorzieningen wordt er weinig tot geen contact gezocht met de school, en moet de school proactief zijn om op de hoogte te worden gehouden van ontwikkelingen van de leerlingen en in het proces. Dat leidt tot frustratie en betrokkenen benoemen de risico's die een dergelijke werkwijze heeft op het moeilijker kunnen hervatten of opbouwen van onderwijs.
- De mate waarin de setting van de tussenvoorziening lijkt op een onderwijssetting: orthopedagogen benoemen dat leerlingen het vaak goed doen of opbloeien in de context van een tussenvoorziening, omdat er veel persoonlijke aandacht en tijd voor de leerling is. Dat brengt gelijktijdig echter ook het risico mee dat terugkeer naar de school van herkomst (of breder: onderwijs) moeilijker wordt, omdat dergelijke aandacht en ondersteuning niet binnen een (reguliere) onderwijssetting kan worden geboden.

Aanbod voldoende, maar verschillende knelpunten • Het aanbod aan tussenvoorzieningen in de regio wordt als voldoende gezien. Wel ervaren de scholen knelpunten in de werkwijze en samenwerking. De mate waarin deze knelpunten worden ervaren verschilt per tussenvoorziening.
- Onduidelijkheid over regie en verantwoordelijkheid: er is vaak onduidelijkheid rondom de regie en verantwoordelijkheid van een casus. Scholen geven aan dat zij vaak de verantwoordelijkheid nemen over zaken, ook als de verantwoordelijkheid eigenlijk bij de gemeente ligt (bijvoorbeeld wanneer problematiek niet primair speelt op onderwijsgebied, maar bijvoorbeeld in het systeem van de leerling). Dit kost het ondersteuningsteam veel tijd, wat ten koste gaat van preventief werken.
- Onvoldoende afstemming en gelijkwaardig partnerschap: er wordt niet altijd voldoende samengewerkt tussen onderwijs en jeugdhulp. De school wordt niet altijd meegenomen in het proces, of er wordt onvoldoende gekeken naar het totaalplaatje (waar onderwijs deel van uitmaakt). De school voelt zich in die gevallen niet gezien als partner in de casus.

Wens tot inzet van expertise of samenwerking van jeugdhulp op de vo-school • Op basis van de ervaren knelpunten in de samenwerking, zouden de scholen graag een sterkere samenwerking zien tussen onderwijs en jeugdhulp, waarbij er veel meer gezamenlijk wordt opgetrokken en gebruik wordt gemaakt van elkaars expertise. De samenwerking zou zich volgens betrokkenen moeten richten op de volgende elementen:
- Inzet van jeugdhulp zonder (individuele) toekenning van de gemeente: door wachttijden bij de sociale teams en bij (specialistische) jeugdhulp, duurt het nu vaak lang voordat ondersteuning start. Om ontwikkelingsstilstand te voorkomen, zouden scholen graag in bepaalde situaties al jeugdhulp kunnen bieden zonder te wachten op de (individueel afgegeven) beschikking.
- Samenwerking in onderzoek naar ondersteuningsbehoefte: voor leerlingen met complexe (gedrags)problematiek waar ook sprake is van problematiek in het systeem/thuissituatie, zien scholen kansen om meer gezamenlijk op te trekken en leerlingen zo aansluiting met onderwijs te laten behouden. Achtergrond is dat de school alleen onvoldoende in staat is om de ondersteuningsbehoefte – en de oorzaken daarvan – goed in beeld te brengen (missen expertise) en te beoordelen wat nodig is om de leerling weer aan te laten sluiten

bij onderwijs. Het gaat om leerlingen waarbij de school nog niet volledig handelingsverlegen is (en waarvoor vso nog een stap te ver is), maar die niet te hanteren zijn in de schoolse setting.

- Aanbod waarin veel meer dan in de bestaande mogelijkheden verbinding wordt gehouden met de onderwijscontext: het gaat om aanbod, waarbij terugkeer naar onderwijs voorop staat, maar leerlingen niet de druk ervaren om te presteren. Het ontwikkelen van aanbod dat dichter op het onderwijs is gepositioneerd, en mogelijk deels ook bínnen het onderwijs, zou volgens betrokkenen ook weerstand van ouders bij het betrekken van hulpverlening kunnen wegnemen, omdat de inzet veel meer gericht en gepositioneerd is op het onderwijs.

3.4 Knelpunten in de ondersteuning

Voor een aantal groepen is het moeilijk om (binnen het regulier onderwijs) passende ondersteuning te bieden. Hierbij komen een aantal groepen vaker naar voren in de gesprekken.

Handelingsverlegenheid bij externaliserende problematiek • Met name op havo en vwo, en in mindere mate ook binnen het vmbo, hebben docenten moeite met het goed omgaan met leerlingen met externaliserende problematiek, omdat dergelijke problematiek op havo/vwo minder voorkomt. Docenten zijn hierin sneller handelingsverlegen.

Tijdig signaleren van internaliserende problematiek en een pedagogisch sterke basis • Op het vmbo zijn docenten veel bezig met externaliserende problematiek. Omdat leerlingen met internaliserende problematiek minder direct om aandacht vragen, wordt internaliserende problematiek nog wel eens over het hoofd gezien en niet tijdig gesignaleerd. Op havo- en vwo-niveau zijn de docenten sterker in het ondersteunen van leerlingen met internaliserende problematiek dan leerlingen met externaliserende problematiek, maar ook hier blijft de tijdige signalering van internaliserende problematiek een knelpunt. Er zijn nog steeds (te) veel thuiszitters, wat laat zien dat er ruimte voor verbetering is. Eerdere signalering van internaliserende problematiek in combinatie met een sterkere pedagogische (basis)aanpak (o.a. voorspelbaar en veilig klimaat)[22] en docentenondersteuning hierbij vanuit het ondersteuningsteam biedt kansen om verergering van problemen te voorkomen.

Complexiteit van problematiek neemt toe • Scholen geven aan dat de complexiteit van de problematiek waar leerlingen mee te maken hebben toeneemt. Leerlingen hebben bijvoorbeeld vaker te maken met (een combinatie van) systeemproblematiek en psychiatrische problematiek. De scholen zijn hierin handelingsverlegen, en geven aan dat er voor deze leerlingen behoefte is aan (snellere) ondersteuning vanuit jeugdhulp (zie eerder, paragraaf 3.3).

22 Met name op havo en vwo is hier volgens betrokkenen nog (veel) ruimte voor verbetering.

3.5 Doorverwijzing naar alternatieve trajecten

Soms zijn leerlingen met de in de vorige paragraaf genoemde soorten problematiek niet op hun plek binnen het regulier vo, omdat hier niet de meest passende ondersteuning geboden kan worden. Deze leerlingen worden doorverwezen naar het vso. Voor een aantal leerlingen worden (naast uitstroom naar het vso) ook alternatieven gezocht – passend bij de leerling en diens mogelijkheden en voorkeuren. In de monitor is gekeken welke opties worden ingezet, hoe vaak en waarom. We spreken hierbij over 'alternatief' voor vso, maar eigenlijk gaat het om ingezette alternatieven voor het reguliere vo-programma, waarbij het vso (ook) niet als passend traject wordt gezien.

Leerwerktrajecten vaker ingezet voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte • Leerwerktrajecten in het vmbo-b zijn reguliere trajecten die in principe bedoeld zijn voor leerlingen die beter leren in een praktische omgeving, waarvan wordt verwacht dat ze een diploma kunnen behalen. Uit de aangeleverde gegevens blijkt dat er binnen het samenwerkingsverband in 2023-2024 minstens 10 leerlingen een leerwerktraject volgden.[23] Op sommige scholen worden leerwerktrajecten ook ingezet als 'alternatief' traject. Scholen zoeken steeds vaker ruimte binnen een leerwerktraject voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte die in het 'reguliere' vmbo-programma negatief externaliserend gedrag laten zien. De leerwerktrajecten zijn volgens betrokkenen momenteel echter nog niet altijd voldoende ingericht op leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. De leerlingen hebben bijvoorbeeld nog niet allemaal een OPP, en de docenten zijn nog niet altijd voldoende gericht op het bieden van extra ondersteuning aan leerlingen.

Praktijkgerichte koersklas
Op het Hooghuis ZuidWest wordt nagedacht over een alternatief traject voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte die beter leren in een praktische omgeving. Een traject waarover wordt nagedacht is een meer praktijkgerichte koersklas. Hiermee kan in de behoefte worden voorzien van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte die liever in de praktijk leren. Waar een leerwerktraject ingezet wordt voor bovenbouwleerlingen, zou een dergelijk traject ook in de onderbouw ingezet kunnen worden.

Uitstroom naar mbo entree als alternatief voor vso • In 2023-2024 zijn ten minste 21 leerlingen ongediplomeerd uitgestroomd uit het vo naar een entreeopleiding op het mbo.[24] Deze route wordt door sommige scholen ingezet als alternatief traject. Het gaat meestal om leerlingen die weinig gemotiveerd zijn om naar school te gaan, leerlingen die al wat ouder zijn en bijvoorbeeld al vaker zijn gedoubleerd of leerlingen met veel verzuim. Voor deze laatste groep is de hoop dat leerlingen wel aanhaken op het mbo, door het praktijkgericht leren.

Ongediplomeerde uitstroom vanuit havo/vwo naar mbo steeds normaler, maar ook ingezet als alternatief voor het vso • In 2023-2024 stroomden ten minste 79 leerlingen uit van havo/vwo naar het mbo. Dit zijn deels leerlingen die al eerder een vmbo diploma hebben behaald, maar het niet redden op havo, en deels leerlingen die ongediplomeerd uitstromen vanuit havo/vwo (m.n. havo) naar het mbo, met een overgangsbewijs.[25] Voor havo/vwo geldt dat ongediplomeerde uitstroom naar het mbo steeds meer als normale route wordt gezien, bijvoorbeeld voor leerlingen die liever in de praktijk dan uit boeken leren. Deze route wordt echter ook ingezet

23 In werkelijkheid ligt dit aantal hoger, omdat ook niet elke school gegevens heeft aangeleverd.
24 7 van deze leerlingen stroomden vanuit het praktijkonderwijs naar de entreeopleiding. Deze uitstroom moet als regulier worden beschouwd, passend bij het praktijkonderwijs.
25 Cijfers ontbreken over het aantal leerlingen dat wel een vmbo-diploma bezit.

voor leerlingen waarvan gedacht wordt dat ze ‘te oud’ zijn voor het vso en voor leerlingen bij wie verwacht wordt dat ze op het vso vergelijkbaar gedrag zullen laten zien als op de vo-school. Een vso-plaatsing zou in die gevallen geen gewenste verandering tot stand brengen.

Naast de genoemde alternatieve trajecten en uitstroom, stroomden in 2023-2024 ook 13 leerlingen uit naar een zorgtraject (10 niet-residentieel en 3 residentieel). Ook stroomden 5 leerlingen uit naar het praktijkonderwijs. Binnen het samenwerkingsverband is er ook sprake van uitstroom richting arbeid (30x), maar dit betreft allemaal leerlingen uit het praktijkonderwijs en is daarmee niet afwijkend.

3.6 Kansrijk adviseren

In de monitor is gekeken naar de vraag in hoeverre en hoe vo-scholen het (voorlopig) schooladvies registreren dat kinderen op de basisschool hebben gekregen en in hoeverre leerlingen onderwijs blijven volgen conform dit schooladvies.

Verschillen in registratie van schooladvies, uitkomsten moeilijk interpreteerbaar • Niet alle scholen registreren het schooladvies van leerlingen in het leerlingvolgsysteem. Ook volgt niet iedere school of leerlingen onderwijs blijven volgen conform het schooladvies. Van de scholen die dit wel doen, zijn de uitkomsten niet eenvoudig te interpreteren. Informatie geeft soms een vertekend beeld. Scholen verschillen in de mate waarin zij leerlingen ‘kansrijk plaatsen’. Een groter aandeel leerlingen dat niet conform hun schooladvies uitstroomt, is mede hierdoor te verklaren. Daarnaast zijn cijfers op schoolniveau soms vertekend doordat de cijfers van de ene school een gevolg kunnen zijn van de situatie op een andere school (leerling start op school A met havo en stroomt uiteindelijk af richting vmbo-t op school B. De ‘slechte’ score wordt aan school B toegerekend).

Kansrijk adviseren zet de interne ondersteuningsstructuur onder druk • Door kansrijk adviseren vanuit het primair onderwijs zien betrokkenen steeds meer leerlingen die in het voortgezet onderwijs vastlopen. Leerlingen worden overvraagd en laten daarom meer gedragsproblemen zien in de klas. Daarbij stromen leerlingen steeds vaker af, waardoor ze faalervaringen opdoen, minder gemotiveerd zijn voor school en meer gedragsproblemen laten zien. Dit speelt met name wanneer leerlingen door afstroom moeten overstappen naar een andere school. Het leidt potentieel tot meer verwijzingen naar het vso in de komende jaren. Scholen besteden veel tijd aan het doorbreken van de negatieve spiraal en aan herstel voor deze leerlingen. Dit zet druk op de interne ondersteuningsstructuur.

4 Conclusie en aanbevelingen

Het samenwerkingsverband vo 30 06 heeft te maken met een bovengemiddeld hoog percentage leerlingen in het vso. De regio heeft behoefte aan een analyse van de leerlingaantallen en -stromen in de regio. Er wordt daarom jaarlijks een monitor uitgevoerd naar de ontwikkelingen in de leerlingaantallen en -stromen. In 2023 is de *nulmeting* uitgevoerd in 2025 gevolgd door de *eerste meting*. Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van deze eerste meting. In deze meting is ook aandacht voor de ondersteuningsroutes en structuren op de vo-scholen. Daarnaast is er in deze meting aanvullend gekeken naar de tussenvoorzieningen in de regio die worden ingezet om leerlingen met een bepaalde ondersteuningsbehoefte een (passende) plek te bieden en op kansrijk adviseren.

Om bovenstaande in beeld te brengen is er gebruik gemaakt van verschillende databronnen. Ten eerste zijn er gegevens opgevraagd bij de reguliere vo-scholen en de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband over onder andere verwijzingen naar het vso. Daarnaast zijn er gegevens opgevraagd bij het samenwerkingsverband over de deelname aan het vso. Ook is er gebruik gemaakt van openbare data. Ten slotte zijn er verdiepende gesprekken gevoerd met de vo-scholen om een verdieping aan te brengen op de gegevens die zijn aangeleverd door de scholen.

4.1 Conclusies

Afnemende deelname aan het vso in het samenwerkingsverband
Het aantal vso-leerlingen en het deelnamepercentage daalt sinds 2020 langzaam. In februari 2025 ligt het deelnamepercentage op 5,06 procent, wel nog steeds boven het landelijk gemiddelde.

Stabilisatie van het aantal nieuwe tlv's, met toenemende onderinstroom vanuit het so
Het totaal aantal afgegeven tlv's voor het vso is tussen 2022-2023 en 2023-2024 stabiel gebleven, maar het aandeel onderinstroom (met name vanuit het speciaal onderwijs) is toegenomen van 67 procent naar 77 procent. De zij-instroom is zowel in aandeel als in aantallen afgenomen.

Daling in feitelijke instroom op vso-scholen binnen het swv
Er is een daling van 25 procent in de daadwerkelijke instroom op vso-scholen binnen het swv. Mogelijk is dit een gevolg van wachtlijsten en aanmeldstops in het vso. Vooral bij Sonnewijser is een afname zichtbaar, terwijl HUB Veghel juist groei laat zien. De leerlingen die instromen op de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband komen voornamelijk uit het eigen samenwerkingsverband (87%).

Groei van onderinstroom naar vso-scholen buiten het swv
Ruim twee derde van de leerlingen die vanuit het primair onderwijs instromen in het vso, doen dat bij een vso-school binnen het eigen swv; dit was eerder 80 procent.

Beperkt Inzicht in potentiële plaatsing van vso-leerlingen binnen regulier vo

Het is relevant op meer zicht te creëren op de groep onderinstromers in het vso, om zo na te (kunnen) gaan welk deel van deze leerlingen mogelijk ook in het regulier vo terecht zou kunnen. Door onvolledige en versnipperde informatie over schooladviezen voor te volgen leerroute, in combinatie met het ontbreken van (voldoende) informatie over de ondersteuningsbehoeften en woongemeenten van deze leerlingen is het nu echter niet mogelijk om een betrouwbaar en volledig beeld te vormen van deze potentie.

Verhoudingsgewijs meer verwijzingen vanuit bovenbouw vo en toename interne verwijzingen binnen het swv

Het aantal verwijzingen vanuit het vo naar het vso blijft stabiel, maar het aandeel vo-leerlingen dat binnen het eigen swv naar een vso-school wordt doorverwezen is gestegen van 34 procent naar 60 procent. Wanneer leerlingen worden doorverwezen naar een vso-school buiten het samenwerkingsverband is dit in de meeste gevallen omdat een leerling een behandeling krijgt bij een vso-school buiten het samenwerkingsverband. Andere redenen zijn de mogelijkheid om onderwijs te volgen op een passend niveau, de woonplaats van de leerling of het imago van de scholen binnen en buiten het samenwerkingsverband.

Ten minste de helft van de leerlingen verandert van onderwijstype bij overgang naar het vso

Ten minste de helft van de leerlingen die wordt doorverwezen naar het vso, verandert ook van onderwijstype (bijv. van havo naar vmbo-t), veelal lijkt dit om afstroom te gaan, maar een compleet beeld ontbreekt. Een dergelijk hoog percentage is (op het oog) onwenselijk, omdat leerlingen hiermee ‘dubbel gestraft’ worden. Bovendien zou het schooladvies leidend moeten zijn in de keuze voor een onderwijstype in het vso. Redenen die worden gegeven voor ‘dubbele afstroom’ zijn een gebrek aan aanbod op het vso voor bepaalde onderwijsniveaus (havo en vwo), de voorkeur van bepaalde (havo/vwo-)leerlingen voor praktijkgericht onderwijs, een keuze vanuit ouders of overvraging op het huidige niveau waardoor problematiek wordt versterkt. Scholen wijzen op de risico’s die kansrijke advisering mogelijk zal hebben op de ontwikkeling van (het aantal leerlingen met) problematiek bij leerlingen en de mogelijke gevolgen die dat heeft voor de schoolloopbaan van deze leerlingen (waaronder verwijzing naar het vso).

Meeste uitstroom vanuit vso naar vervolgonderwijs, beperkte terug- of doorstroom naar regulier vo

Bijna twee derde van de leerlingen stroomt vanuit het vso uit naar vervolgonderwijs. Dit betreft veelal het mbo, maar in ruim een kwart van de gevallen een andere vso-school. Terug- of doorstroom naar regulier vo komt beperkt voor.

Registratie van ondersteuning, maar nog niet goed te analyseren

Ondersteuning die is ingezet voorafgaande aan een plaatsing in het vso wordt bijgehouden, maar is niet eenvoudig als managementinformatie uit het leerlingvolgsysteem te halen. De registratie is (op niveau van alle scholen in het samenwerkingsverband) onvolledig en (te) gefragmenteerd. Daardoor is het niet mogelijk om een volledig/compleet beeld te schetsen van ingezette ondersteuning en redenen van verwijzing naar het vso. Hetzelfde geldt voor andere kenmerken van de onderwijsloopbaan van leerlingen die naar he vso worden verwezen (bv. gevolgd onderwijstype op vo en op vso). Ook in DocuWare is nog niet alle informatie voor elke leerling ingevuld, (mogelijk) omdat die informatie niet door de verwijzende school is aangeleverd.

Differentiatie in ondersteuningsaanpak tussen scholen

Voordat leerlingen worden doorverwezen naar het vso hebben ze vaak al een hele ondersteuningsroute afgelegd binnen het vo, van de basisaanpak, naar basis+, weer terug op koers en passend met anderen. Scholen is gevraagd hoe zij deze gelaagde ondersteuningsniveaus vormgeven. Scholen verschillen in de omvang, intensiteit en duur van de ondersteuning die binnen de basisaanpak en basis+ geboden kan worden, maar ook binnen weer terug op koers en passend met anderen zien we verschillen in aanbod en vorm. Binnen weer terug op koers bieden scholen ofwel een koersklas aan, ofwel bieden scholen extra hybride begeleiding aan. Beide modellen hebben voor- en nadelen en worden afhankelijk van de doelgroep ingezet. Koersklassen bieden nabijheid en structuur voor kwetsbare leerlingen, terwijl hybride begeleiding leerlingen de kans geeft zich te spiegelen aan regulier gedrag.

Observatoriumtrajecten leiden veelal tot overstap

Observatoriumtrajecten (vo-vo en vso-vo) lijken effectief in het bepalen van een passende onderwijsplek; in de meeste gevallen leidt het traject tot een overstap naar een andere school. De trajecten worden door scholen als waardevol ervaren voor besluitvorming over plaatsing en aangaan van de zorgplicht en in mindere mate ook voor versterking van de ondersteuningsstructuur.

Observatoriumtrajecten naar het vso mogen niet, maar worden soms wel gemist. Bijvoorbeeld om te kijken welk soort vso het meest passend is voor een leerling, of voor het opbouwen van schoolgang van thuiszitters.

Eerste beeld inzet tussenvoorzieningen: bieden uitkomst voor thuiszitters, maar effectiviteit verschilt

Scholen verschillen in de definiëring die zij hanteren van tussenvoorzieningen. Verschillende door scholen genoemde tussenvoorzieningen worden breed ingezet, vooral voor (dreigende) thuiszitters, maar de ervaren meerwaarde verschilt, zowel tussen scholen als tussen voorzieningen. Deze hangen af van de mate waarin de tussenvoorziening gericht is op onderwijs, de mate waarin de school wordt betrokken bij het proces en de mate waarin de setting lijkt op een onderwijssetting. Het aanbod van tussenvoorzieningen wordt als voldoende ervaren, maar er worden knelpunten ervaren in de werkwijze en samenwerking met jeugdhulp.

Knelpunten in ondersteuning komen terug bij specifieke problematiek

Voor een aantal groepen is het moeilijk om (binnen het regulier onderwijs) passende ondersteuning te bieden. Scholen (m.n. havo/vwo) hebben moeite met externaliserend gedrag en ook het tijdig signaleren van internaliserende problematiek is een belangrijk aandachtspunt (in combinatie met een sterkere pedagogische (basis)aanpak en ondersteuning van docenten hierbij). De toenemende complexiteit van leerlingenproblematiek, waar vaak ook systeemproblematiek/thuissituatie een rol in speelt, vraagt om snellere en beter geïntegreerde ondersteuning.

Alternatieve trajecten worden breder ingezet

Voor sommige leerlingen die vanwege hun ondersteuningsbehoefte niet in het regulier onderwijs kunnen blijven, worden naast uitstroom naar het vso ook alternatieven gezocht. Leerwerktrajecten worden steeds vaker ingezet voor leerlingen met gedragsproblematiek. De huidige inrichting sluit echter nog onvoldoende aan bij deze bredere doelgroep. Ook ongediplomeerde uitstroom naar het mbo wordt steeds meer ingezet, omdat het regulier onderwijs voor de leerling niet meer als passende plek wordt ervaren. Veelal is een leerling niet goed meer te motiveren voor meer theoretisch onderwijs.

Naast de genoemde alternatieve trajecten en uitstroom stroomden in 2023-2024 13 leerlingen uit naar een zorgtraject (10 niet-residentieel en 3 residentieel).

Kansrijk adviseren: onbetrouwbare registratie bemoeilijkt interpretatie van schooladviesdata
Grote verschillen in registratie en schooloverstijgende effecten maken het moeilijk om betrouwbare uitspraken te doen over het volgen van schooladviezen.

Kansrijk adviseren leidt tot overvraging en druk op ondersteuning
Scholen signaleren dat als gevolg van kansrijk adviseren in het po steeds meer leerlingen vastlopen in het vo. Dit leidt tot toename in problematiek van leerlingen en zet de ondersteuningsstructuur van scholen onder druk.

4.2 Aanbevelingen

Op basis van voorgaande doen we enkele aanbevelingen.

Blijf werken aan betere, uniforme (en eenvoudige) registratie
Hoewel inzet van ondersteuning door scholen wordt bijgehouden, is het moeilijk om deze informatie te analyseren met het doel om meer zicht te krijgen op waarom leerlingen worden doorverwezen naar het vso en welke andere veranderingen in onderwijstype (bv. afstroom) daarmee gepaard gaan. Inzet van ondersteuning evenals concrete informatie over de gemaakte overstap is nog niet volledig (d.w.z. voor alle leerlingen) en daarnaast (te) gefragmenteerd geregistreerd. De aanbeveling uit de nulmeting om toe te werken naar een uniforme, eenduidige en eenvoudige registratie binnen de bestaande leerlingvolgsystemen blijft daarom overeind. Het is daarnaast belangrijk om andere relevante onderwijskenmerken van deze leerlingen (bv. advies leerroute, onderwijstype) goed en compleet te registreren, dit geldt voor *alle* verwijzende scholen (po en vo).
De aanbeveling is ook relevant in relatie tot het gegeven dat een relatief groot deel van de uitstroom uit het vso eigenlijk doorstroom naar een andere vso-school betreft. Dit leidt tot de vraag in hoeverre de vso-school een goede inschatting heeft gemaakt – of heeft kunnen maken – van de mate waarin zij een passende plek kunnen bieden voor de leerling. Goede basisinformatie vanuit de vo-school over ingezette ondersteuning en het effect daarvan is daarvoor noodzakelijk.

Samenwerking onderwijs-jeugdhulp: toewerken naar gezamenlijker en preventiever aanbod
Om thuiszitters te voorkomen is betere samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp nodig. Dit vraagt om versterking van de ketenpartneraanpak, op zowel uitvoerend, ambtelijk als bestuurlijk niveau en om meer gezamenlijk vormgegeven aanbod. De in het jaarplan 2025 van het samenwerkingsverband uitgesproken doelen sluiten hierop aan. Het versterken van structureel overleg tussen onderwijs en jeugdhulp (op casus en beleidsniveau), het verduidelijken en vastleggen van verantwoordelijkheden en (verplichten van) gezamenlijke evaluatiemomenten vormen hierin aandachtspunten. Meer aanbod is niet per definitie wenselijk, wel meer gezamenlijkheid, met een focus op het hervatten van de onderwijsloopbaan. Om die reden zou ook gesproken moeten worden over de positionering van bestaand aanbod dichter bij het onderwijs, zowel inhoudelijk als fysiek als over (kwaliteits)kaders voor tussenvoorzieningen, met focus op onderwijscomponent, terugkeerperspectief en betrokkenheid van de school.

Alternatieven voor plaatsing vso: focus ook op passender maken van aanbod vo

Deze meting heeft laten zien dat naast het vso ook andere routes worden ingezet voor leerlingen voor wie de 'reguliere vo-route' niet meer als passend wordt gezien. Het succes van deze jongeren in deze trajecten is veelal niet bekend, in ieder geval niet wanneer zij de overstap maken naar het mbo. Veel van de ingezette trajecten hebben als gemene deler dat deze veel meer praktijkgericht zijn. Betrokkenen benoemen het groeiend aantal jongeren dat niet gemotiveerd is voor (meer) theoretisch gericht onderwijs, ook binnen havo en vwo. Deze motivatieproblemen kunnen bestaand gedrag verergeren. Sommige scholen zijn al bezig met de vormgeving van meer praktijkgerichte routes. Het is aan te bevelen om gezamenlijk meer het gesprek te voeren en kennis te delen over de (wettelijke) mogelijkheden en ervaringen, met het doel om meer leerlingen binnen het vo te houden en met diploma uit te kunnen laten stromen.

Ten tweede zien we een grote groep leerlingen die met internaliserende problematiek wordt doorverwezen naar het vso. Het *tijdig* signaleren van internaliserende problematiek is een belangrijk aandachtspunt voor scholen, in combinatie met passend handelen hiernaar. Scholen kunnen nog (grote) stappen zetten in het versterken van met name de pedagogische basis, bijvoorbeeld in termen van groepsvorming / het bieden van een veilig pedagogisch klimaat, voorspelbaarheid en eenduidig docentgedrag.

Aanbevelingen voor de vervolgmeting

Op basis van de uitkomsten van deze meting, doen we ook enkele aanbevelingen ten aanzien van thema's die in de vervolgmeting extra aandacht kunnen krijgen:

- Het meenemen/uitvragen van contextfactoren die een rol spelen in de omvang van de (onder) instroom op de vso-scholen binnen het samenwerkingsverband. Voorbeelden die uit deze rapportage naar voren komen zijn o.a. de invloed die het hebben van sbo en so in een schoolgebouw (zoals bij HUB) heeft op de instroom, maar ook de gevolgen van opnamestops of wachtlijsten op vso-scholen in de regio op de instroom op vso-scholen buiten de regio of op thuiszitten (met achterliggende vraag: ontstaan er thuiszittende jongeren door opnamestops van vso-scholen in de regio).
- Het bij het vo en vso uitvragen van (extra) informatie over oorzaken van leerlingen die in de overgang van vo-vso ook zijn afgestroomd. Meer zicht hierop is nodig om na te gaan in hoeverre afstroom 'logisch' verklaarbaar is en in welke mate de vo-school hier een 'verbeteropdracht' in hebben (bv. had een verwijzing voorkomen kunnen worden als eerder was gesignaleerd dat de leerling op niveau overvraagd werd).
- Het creëren van meer zicht op instroomroute vervolgonderwijs vso en mogelijke kansen voor om een deel van deze leerlingen binnen het regulier vo passend onderwijs te bieden. Beschikbare informatie hierover is nu te onvolledig om betrouwbare uitspraken te kunnen doen welk deel van deze leerlingen potentieel ook binnen het regulier onderwijs terecht kunnen (en onder welke voorwaarden in termen van benodigde ondersteuning, samenwerking vo-vso, etc.). Ook is geen compleet beeld van de woongemeenten van deze leerlingen, en daarmee is richting de vo-scholen niet goed te zeggen om hoeveel potentiële leerlingen het (in theorie) per school zou kunnen gaan. Om hier in een volgende meting aandacht aan te kunnen besteden is het nodig om aanvullende informatie te registreren in DocuWare, of op te vragen bij scholen en op leerlingniveau te combineren (zoals leerroute en woongemeente).

Bijlage 1 – extra figuren leerlingstromen

Figuur 1 - Verdeling onder- en zij-instroom op de vso-scholen, 2022-2023 en 2023-2024[26]

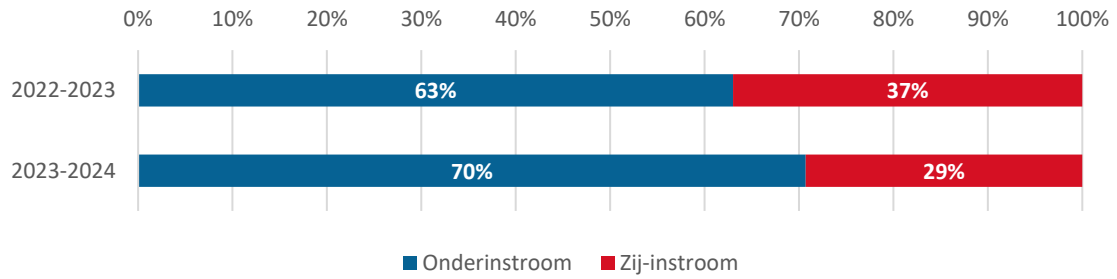

Bron: gegevens aangeleverd door vso-scholen.

Figuur 2 - Verhouding onder- en zij-instroom per vso-school, 2022-2023 en 2023-2024[1]

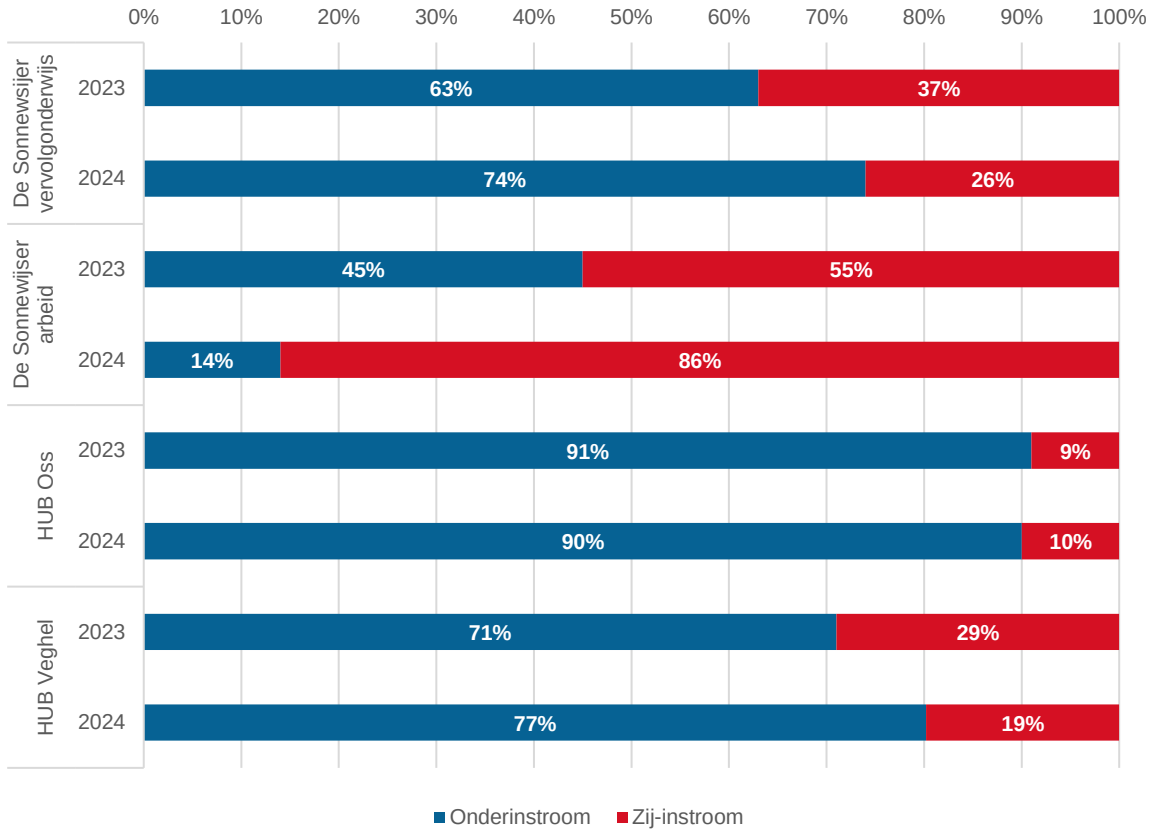

Bron: gegevens aangeleverd door de vso-scholen.

26 Voor het schooljaar 2023-2024 is 1 leerling niet meegenomen in deze verdeling, omdat daarvan onbekend was of er sprake was van onder- of zijinstroom.

Tabel 1 – Uitstroombestemmingen per vso-school, 2023-2024

School	HUB Oss	HUB Veghel	Sonnewijser route vervolgonderwijs	Sonnewijser route arbeid
(Vervolg)onderwijs	1	4	85	10
Arbeid		5	9	12
Dagbesteding	5	7	4	1
Overige uitstroom	2	2	6	6
Totaal	**8**	**18**	**104**	**29**

Bron: gegevens aangeleverd door vso-scholen.

Bijlage 2 – infographic tussenvoorzieningen

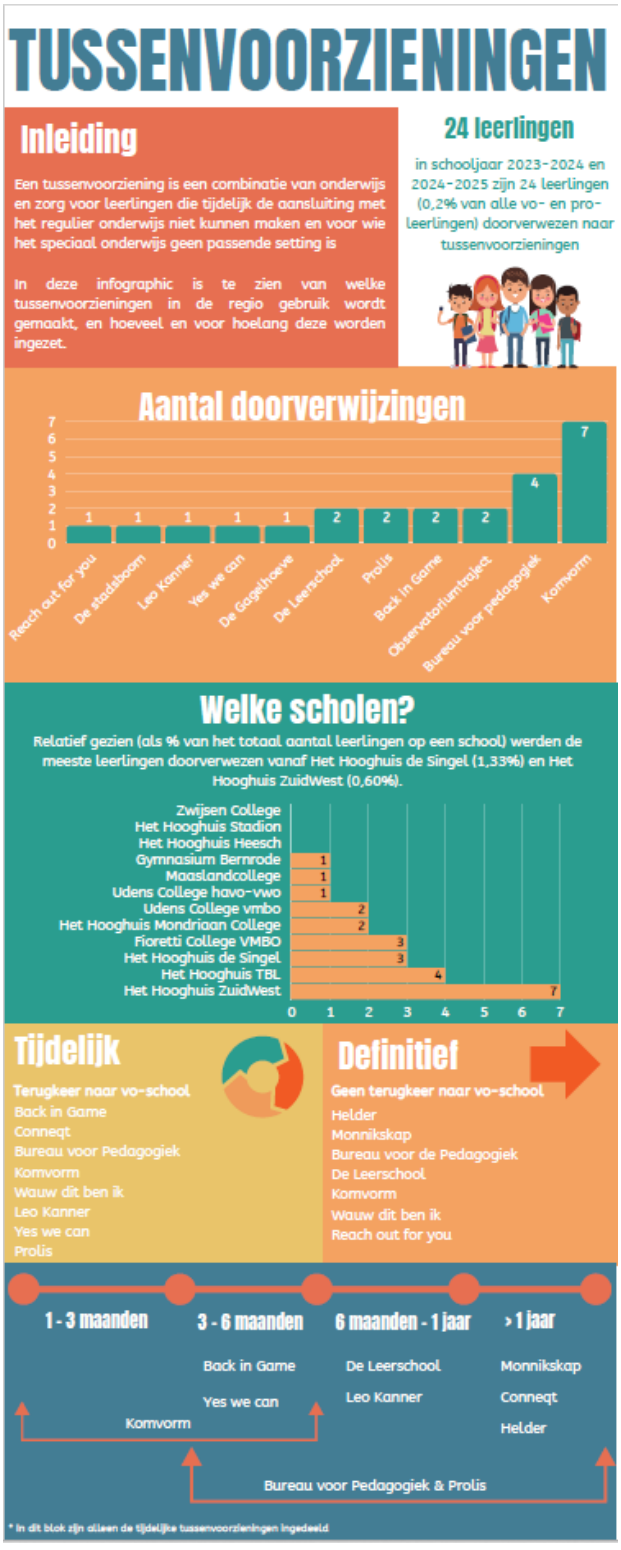

© KBA Nijmegen